

Şehâbeddin el-Hafâcî, Muhammed b. Ahmed eş-Şevberî, Hasan b. Ammâr eş-Şürübülâî, Mansûr b. Abdürrezzâk et-Tûhî, Halîl b. İbrâhim el-Lekânî ve Nûreddin eş-Şebrâmellisî gibi âlimlerden ilim tahsil etti. Özellikle Hanefî fikhında derinleşti; Kahire'de Süleymaniye ve Hüseyniye medreselerinde ders verdi. Yetiştirdiği talebeler arasında İbnü's-Semmân ed-Dimaşkî, İbrâhim b. Abdurrahman b. Ali ve Muhammed b. Vefî el-Hafîd gibi âlimler bulunmaktadır.

Eserleri. 1. *Ġamzû 'uyûni'l-beşâ'ir 'alâ mehâsini'l-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*. İbn Nüceym'in *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* adlı eserinin en meşhur şerhidir. 1097 (1686) yılında tamamlanan ve müellif hattı bulunan Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan eser (Şehid Ali Paşa, nr. 742) basılmıştır (Leknev 1284, 1294, 1317; I-II, İstanbul 1290 [İbn Gânîm el-Makdisî ve Hayreddin er-Remlî'nin *el-Eşbâh* şerhleri ve İbn Nüceym'in *Resâ'il* i ile birlikte]; I-IV, Beyrut 1405/1985). 2. *Dürerü'l-İbârât ve ğurerü'l-işârât fi tahkiki me'âni'l-isti'ârât*. 1070'te (1660) tamamlanan eser İbrâhim Abdülhamîd et-Telbî tarafından yayımlanmıştır (Kahire 1407/1987). 3. *en-Nefeĥâtü'l-miskiyye fi şirâ'ati'l-fürûsiyye* (nşr. Abdüsettar Karagülî, Bağdat 1369/1950). 4. *Keşfü'r-remz 'an beyânî (ĥabâye)'l-Kenz* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 928-929; Refsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 351-352; Çorlulu Ali Paşa, nr. 192-193). Molla Miskîn'in, Ebül-Berekât en-Neseffî'nin eseri *Kenzü'd-dekâ'ik*'e yaptığı şerhin hâşiyesidir. 5. *Tezĥibü's-şahîfe bi-nuşreti'l-İmâm Ebî Hanîfe* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3631; Pertev Paşa, nr. 621). 6. *Hâşiye 'ale'd-Dürer ve'l-Ġurer* (Mektebetü'l-Ezher, nr. 2421). Molla Hüseyin'in meşhur eseri üzerine yazılmış bir hâşiyedir. 7. *Nefeĥâtü'l-kurb ve'l-ittisâl bi-işbâti't-taşaruf li-evliyâ'illâhi ve'l-kerâmeti bâ'de'l-intikâl* (diğer bazı âlimlere ait risâlelerle birlikte bir mecmua içinde, Kahire 1318, 1319). 8. *ed-Dürerü's-şemîne fi hükmi's-şalât fi's-sefîne* (Süleymaniye Ktp., Refsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1147; Esad Efendi, nr. 3631; Pertev Paşa, nr. 624). Abdullah el-Cebûrî tarafından önce *Mecelletü Külliyyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*'de (bk. bibl.), daha sonra *Resâ'il fi'l-fikh ve'l-luġa* içinde (Beyrut 1982, s. 93-101) neşredilmiştir.

Bu eserlerden başka yazma mecmualar içinde Hamevî'ye ait muhtelif hacimlerde risâleler yer almaktadır. Bunlardan

bazıları şöyle sıralanabilir: *'Ukûdü'l-ĥisân fi kavâidi mezhebi'n-Nu'mân* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 362), *ed-Dürü'l-ferid fi beyâni hükmi't-taklîd, İthâfû erbâbi'd-dirâye bifethi'l-hidâye, Risâle müte'allika bita'addüdi'l-kuĥât fi'l-beldeti'l-vâĥide, el-Kavlü'l-belîġ fi hükmi't-teblîġ, Âdâbü'l-baĥş, ed-Dürü'l-manzûm fi fazlı'r-rûm, ed-Dürü'n-nefis fi beyâni nesebi'l-İmâm Muhammed b. İdrîs, Ta'lîku'l-kalâ'id 'alâ manzûmeti'l-'akâ'id, İthâfû'l-ezkiyâ' bi-tahkiki işmeti'l-enbiyâ'* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3631; Pertev Paşa, nr. 624; Refsülküttâb Mustafa Efendi, nr. 1147; Hamevî'nin eserleri ve yazma nüshaları için ayrıca bk. *Hediyetü'l-'arîfin*, I, 164-165; Brockelmann, *GAL*, II, 409-410, *Suppl.*, II, 433; Hamevî, nâşirin mukaddimesi, s. 12-16).

BİBLİYOGRAFYA :

Hamevî, *Dürerü'l-İbârât ve ğurerü'l-işârât fi tahkiki me'âni'l-isti'ârât* (nşr. İbrâhim Abdülhamîd et-Telbî), Kahire 1407/1987, nâşirin mukaddimesi, s. 5-30; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, I, 27, 334, 343; II, 38, 270; III, 175-176; Cebertü, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, I, 114-115, 167; Serkis, *Mu'cem*, I, 375, 1004; Brockelmann, *GAL*, II, 252, 409-410; *Suppl.*, II, 433; *Hediyetü'l-'arîfin*, I, 164-165, 354, 758; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, I, 281; IV, 110; VII, 207; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 75; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 239; Ahmet Özel, *Hanefî Fikh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 135; Cezzâr, *Medâĥilü'l-mü'ellifin*, I, 387; Muhammed İsâ Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil li't-türâsi'l-'Arabiyi'l-matbû'*, Kahire 1993, II, 220-221; Abdullâh el-Cebûrî, "ed-Dürerü's-şemîne fi hükmi's-şalâti fi's-sefîne li-Aĥmed b. Muhammed el-Hamevî el-Hanefî", *Mecelletü Külliyyeti'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, sy. 2, Bağdat 1968, s. 281-290; C. Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Égypte au cours des années 1987 à 1990", *MIDEO*, XX (1991), s. 341; Mustafa Baktrî, "el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir", *DIA*, XI, 458-459.

MUSTAFA SİNANOĞLU

┌ **HAMEVÎ, Sa'deddin** ┐
└ (bk. SA'DEDDİN-I HAMMÜYE). ┘

┌ **HÂMÎ** ┐
└ (الحامى) ┘

┌ **Câhiliye Arapları'nda** ┐
└ bazı dinî hüküm ve örlere konu olan erkek deve. ┘

Hâmî kelimesi "himaye etmek, korumak" mânasındaki hamy (himâye) kökünden türeyen bir sıfat olup "koruyan" anlamına gelir. Câhiliye Arapları, sulbünden

fazlaca döl alınan ve artık yaşlanmış olan erkek deveye "sirtını korumuş" anlamında hâmî adını verirler, onu putlara adayarak serbest bırakır ve ölünceye kadar hiçbir iş gördürmezlerdi. Onların inancına göre böyle bir deveye binilmesi, yük yüklenilmesi, tüyünün kırılması haramdı.

Hâmînin sulbünden gelen döllerin sayısı ve cinsiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre bir devenin hâmî sayılabilmesi için sulbünden dişi veya erkek on batın devenin üretmesi gerekir. Bazıları ise gerek kendi yavruları gerekse yavrularının yavruları arasında on dişi dölün bulunmasını veya arka arkaya ondan yedi dişi döl alınmasını şart koşmuşlardır. Bunların yanında sadece yavrusunun yavrusunu yeterli kabul edenler de vardır. Mâverî'nin İmam Şâfiî'den naklettiği rivayete göre on yıl kendisinden döl alınan damızlık deveye hâmî denilir (Taberî, VII, 56-60; İbnü'l-Cevzî, II, 439-440). Buhârî'de yer alan bir rivayette, Saîd b. Müseyyeb hâmîyi "sulbünden belli sayıda döl alınan erkek deve" olarak tarif etmiş ("Tefsîr", 5/13). Aynı ise bu sayıyı on batın olarak belirtmiştir (*Umdetü'l-kârî*, XV, 139-140).

Hayvanları takdis etme veya onları yaratılış gayesinin dışına çıkararak Tanrı'ya adama inancının İslâm'ın tevhid anlayışıyla bağdaşmayacağı açıktır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın bahîre, sâibe, vasîle ve hâmî diye imtiyazlı bir hayvanlar sınıfı belirlemediği, bu isimlerle anılan hayvanlardan faydalanmayı haram kılmadığı, bu telakkilerin Allah'a iftirdan başka bir şey olmadığı vurgulanmıştır (el-Mâide 5/103; ayrıca bk. el-En'âm 6/138-139). Müfessirlerin söz konusu âyetlerle ilgili açıklamalarında belirttiklerine göre Hz. Peygamber, hayvanları takdis etme anlamına gelen bu âdetle tevhid dayalı İsmâîlî dininin değiştirildiğini, bunu ilk defa başlatanın Amr b. Luhay olduğunu ve kendisini cehennemde azap çekerken gördüğünü söylemiştir (Taberî, VII, 56-57; krş. Buhârî, "Menâkıb", 10).

BİBLİYOGRAFYA :

Râġib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ĥmy" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "ĥmy" md.; Buhârî, "Tefsîr", 5/13, "Menâkıb", 10; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), VII, 56-60; Mâtürîdî, *Te'vilât*, Hacı Selim Aġa Ktp., nr. 40, vr. 202*; Mekki b. Ebû Tâlib, *Tefsîrü'l-müşkil min ġaribi'l-Kur'an* (nşr. Ali Hüseyin el-Bewvâb), Riyad 1406/1985, s. 72; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, II, 439-440; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiĥu'l-ġayb*, XII, 108-110; Kurtubî, *el-Câmi'*, VI, 335-338; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XV, 139-140; Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1823; III, 2059-2064; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 206. ┌

MUHAMMED EROĞLU